

PERCEPȚIA TEMPORALITĂȚII ÎN *PRIVELIȘTILE* LUI BENJAMIN FUNDOIANU

Costinel-Iulian PARTENIE
(Universitatea de Vest din Timișoara)
costinel.partenie@e-uvv.ro

Abstract

Time – one of the fundamental dimensions of existence – has always caused fascination, but also anxiety due to its irreversibility. Thus, as the specialized criticism points out, time is the greatest illusion that humanity experiences. Despite the fact that three phases have been delimited – past, present and future –, the only viable dimension is the present. At the same time, on an emotional level, time is quantified in experiences that, in turn, determine a certain attitude on the part of the one who experiences them. Through affective memory, writers, regardless of the historical moment, have tried to find ways to oppose the passage of time.

In the volume *Priveliști*, the poet Benjamin Fundoianu relates with nostalgia to the past moments of childhood, captured in a frozen and temporally suspended world. The poetic self manifests specific inner states, such as anxiety, sadness, anguish, melancholy, determined by the irreversibility of time and the effects it has on existence. Thus, with the help of affective memory, the elements of the patriarchal space of childhood are reconstructed, through which the connection with the past is recreated.

Keywords: temporality, Benjamin Fundoianu, *Priveliști*, affective memory, identity

Rezumat

Timpul – una dintre dimensiunile fundamentale ale existenței – a determinat, dintotdeauna, fascinație, dar și neliniște datorită ireversibilității sale. Astfel, așa cum semnaleză critica de specialitate, *timpul* este cea mai mare iluzie pe care o trăiește omenirea. În ciuda faptului că au fost delimitate trei faze – trecut, prezent și viitor –, singura dimensiune viabilă este cea prezentă. Totodată, în plan emoțional, *timpul* este cuantificat în experiențe care, la rândul lor, determină o anumită atitudine din partea celui ce le trăiește. Prin intermediul memoriei afective, scriitorii, indiferent de momentul istoric, au încercat să găsească modalități prin care să se opună trecerii timpului.

În volumul *Priveliști*, poetul Benjamin Fundoianu se raportează cu nostalgie la momentele trecute ale copilăriei, surprinse într-o lume încremenită și suspendată temporal. Eul poetic manifestă stări interioare specifice, precum neliniștea, tristețea, angoasa, melancolia, determinate de ireversibilitatea timpului și de efectele pe care le are acesta asupra existenței. Astfel, cu ajutorul memoriei afective, se reconstituie elementele spațiului patriarhal al copilăriei, prin care se recrează legătura cu trecutul.

Cuvinte-cheie: temporalitate, Benjamin Fundoianu, *Priveliști*, memorie afectivă, identitate

I. De la fizică la filosofie – definițiile timpului

Pornind de la cea mai simplă definiție a timpului, văzut ca un „mediu omogen și nedefinit, analog spațiului, în care ne apare succesiunea ireversibilă a fenomenelor” (<https://dexonline.ro/definitie/timpul>; consultat în 03.05.2025, ora 17:30), observăm o trăsătură fundamentală a acestei realități, și anume imposibilitatea derulării inverse a scurgerii acestuia.

Din perspectivă fizică, timpul este „aspectul cel mai universal al experienței noastre de zi cu zi” (Smolin 2022, 9), este dimensiunea care ne permite să percepem lumea și fenomenele ei ca pe o succesiune de momente ce pot fi fixate pe o axă a temporalității lor. Se pot distinge trei mari dimensiuni ale timpului: trecut, prezent și viitor, însă, „fizicienii și filosofii ne spun [...] că timpul este suprema iluzie” (Smolin 2022, 10), deoarece este singurul aspect din univers care nu se supune legilor fizice.

Caracterul fenomenologic al definiției timpului este elocvent pentru înțelegerea mecanismelor acestei realități, întrucât omul, de-a lungul istoriei, a simțit această coordonată mult mai pregnant și a înțeles-o mult mai puțin decât pe cea cu care formează un continuum – spațiul. Dacă pe cel din urmă individul a reușit să îl înțeleagă, să îl cartografieze, trasându-i limite, celui dintâi nu a reușit să-i identifice algoritmul, recunoscându-l ca variabilă a existenței sale, măsurabilă, dar imposibil de gestionat.

Primul care a formulat câteva aspecte cu privire la noțiunea timpului este fizicianul englez Isaac Newton care a publicat, în 1687, lucrarea *Philosophiae Naturalis Principia Mathematica* (<https://archive.org/details/newtonspmathema00newtrich/page/n9/mode/2up>, consultat în 03.05.2025, ora 18:30), în care delimitează două tipuri: *timpul absolut*, considerat perceptibil doar din punct de vedere teoretic, în domeniul matematicii, este cel care se derulează fără a depinde de vreun aspect al realității exterioare, și *timpul relativ*, cel pe care îl percep oamenii, subordonat primei categorii, utilizat ca o unealtă de măsurare a duratei de desfășurare a unui eveniment.

Matematicianul și filosoful Solomon Marcus consideră că timpul nu este o categorie fizică omogenă ci, dimpotrivă, este cât se poate de eterogenă, acesta delimitând mai multe tipuri și definiții ale *timpului*: în domeniul matematicii, timpul este „un parametru reprezentabil pe axa numerelor reale” (Marcus 1985, 9), în fizică este „o proprietate a materiei” (Marcus 1985, 9), psihologii îl numesc „timp subiectiv” (Marcus 1985, 9), corelat cu evenimentele pe care le trăiește individul și pe care le asociază cu durata temporală, informaticienii consideră timpul drept „timpul de calcul al algoritmilor” (Marcus 1985, 9) etc. Cel mai important aspect pe care îl subliniază Solomon Marcus este volatilitatea timpului, faptul că este o realitate mai mult subiectivă, în ciuda încadrării sale în domeniul științelor exacte.

Matematicianul susține că toate considerațiile cu privire la timp, emise și susținute de-a lungul timpului, pot fi grupate în două triade (Marcus 1985, 9-11): pe de-o parte, triada obiectivă: simultaneitate – succesiune – durată, iar, pe de altă parte, triada subiectivă: trecut – prezent – viitor.

Solomon Marcus realizează o sinteză a definițiilor date timpului de-a lungul istoriei, fiind elocvent să ilustrăm alte câteva teorii pe care le prezintă acesta. Raportându-se la *Confesiunile Sfântului Augustin*, timpul subiectiv este determinat de triada „așteptare – atenție – amintire” (Marcus 1985, 40), astfel că individul va percepe noțiunea temporalității într-un mod individual, bazat adesea pe proiecțiile pe care le impune asupra realității.

Ulterior, subliniază concepția inovatoare a lui Henri Bergson care, la începutul secolului al XX-lea, susținea că „timpul științific nu durează” (Marcus 1985, 44), ci este rezultatul percepției noastre individuale. Pentru Bergson, timpul subiectiv este cel real, cel care însoțește omul în activitățile sale cotidiene și care îi determină acestuia, la nivelul conștiinței, fixarea unor amintiri legate de momentele trăite, este „o succesiune de stări ordonate, încheiate de simultaneitate absolută.” (Marcus 1985, 46).

Lee Smolin, în lucrarea sa, *Timpul renăscut. De la criza fizicii la viitorul universului*, subliniază faptul că există un paradox cu privire la felul în care concepem ideea de timp. Acesta susține că omul asociază noțiunea de timp cu existența unor principii atemporale. De exemplu,

susține că „avem ideea adânc înrădăcinată că dacă ceva are valoare, atunci acel ceva există în afara timpului” (Smolin 2022, 12) și, cel mai adesea, „acționăm în timp, dar ne judecăm acțiunile după standarde atemporale.” (Smolin 2022, 12).

Mai mult decât atât, felul în care ne raportăm la ideea de timp determină un grad mai ridicat sau mai scăzut de satisfacție, deoarece „modul cum înțelegem timpul determină felul în care gândim despre viitor” (Smolin 2022, 12). Viitorul în sine este o iluzie, o cvasirealitate, fiindcă proiecțiile pe care le imaginează indivizii rămân în stare latentă până în momentul în care acel viitor devine prezent. Doar atunci putem observa dacă predicția s-a materializat sau nu, prin urmare, „presupunerea noastră esențială privind modul cum funcționează universul la nivel fundamental sunt incomplete.” (Smolin 2022, 13).

Pe de altă parte, singura certitudine este trecutul, însă acesta „nu mai este real” (Smolin 2022, 13), dar îl putem analiza pe baza dovezilor pe care le avem în momentul prezent, singura coordonată viabilă, pe care o resimțim ca atare, dar care are o dinamică permanentă.

La nivel cognitiv, raportarea la categoria ontologică a timpului presupune o serie de procese intuitive, prin care individul se plasează în univers și își stabilește relațiile cu factorii determinanți ai acestuia: „a gândi în timp înseamnă a accepta incertitudinea vieții ca preț necesar pentru a fi viu” (Smolin 2022, 16), nesiguranță pe care o resimte de-a lungul întregii vieți, dar care, până la urmă, se dovedește a fi un factor care determină modul nostru de raportare la realitățile din jur.

Carlo Rovelli sintetizează, în lucrarea *Și dacă timpul n-ar exista?*, o serie de teorii despre timp și susține că „trebuie să învățăm să concepem lumea în termeni non-temporali, oricât de dificil ar fi acest lucru la nivel intuitiv” (Rovelli 2022, 99), deoarece numai prin detașarea față de noțiunea timpului putem să trăim cu adevărat anumite situații cu care ne confruntăm: „în loc să raportăm totul la un «timp» abstract și absolut, «truc» inventat de Newton, putem descrie fiecare variabilă în funcție de starea celorlalte variabile” (Rovelli 2022, 103); altfel spus, să avem o gândire integrantă și să corelăm toți factorii determinanți ai unei situații pentru a o putea percepe la un nivel superior.

Cele două coordonate după care se ghidează, în general, întreg universul, spațiul și timpul, sunt relative, acestea „exprimă o relație între diferite stări de lucruri” (Rovelli 2022, 103), iar pentru a înțelege mai bine fenomenele pe care le trăim, „trebuie să învățăm să concepem lumea nu ca pe ceva care evoluează în timp, ci altfel” (Rovelli 2022, 103-104).

Fizicianul Carlo Rovelli susține că „noțiunea noastră comună de timp e una multiformă și stratificată, care conține o mulțime de ipoteze implicite și de presupoziii” (Rovelli 2022, 109), definind această variabilă ca „un ansamblu de lucruri întrepătrunse de intuiția noastră, din pricina limitelor simțurilor” (Rovelli 2022, 109), altfel spus, timpul, deși este o realitate științifică, măsurabilă, devine o variabilă marcată de subiectivism, „un efect al faptului că nu cunoaștem detaliile lumii” (Rovelli 2022, 111) decât la nivel de macrocosmos, fiind incapabili de a percepe microcosmosul.

Spre deosebire de timpul fizic, măsurabil, timpul interior se constituie ca o realitate subiectivă, independentă de contextul exterior, modelat doar de intensitatea trăirilor și de raporturile individului cu un anumit obiect sau o anumită ființă. Astfel, „timpul lăuntric se acumulează cu fiecare pulsație și devine modelator” (Noica 1998, 233), transformând felul în care este percepută realitatea surprinsă la nivel textual, deschizând „noi orizonturi temporale” (Noica 1998, 234), plasând eul într-un timp personal, extras din timpul fizic, măsurabil și ireversibil.

În ciuda faptului că *timpul* este considerat o valoare absolută, ce poate fi înregistrată, dar care nu poate fi modelată, „felul în care lucrurile pier în temporalitate” (Noica 1998, 235) face ca

o experiență momentană să se fixeze într-un timp interior, recuperabil, transpus în operă. Relația individului cu lumea exterioară se produce printr-o „conștiință a temporalității, a împlinirii în timp, a ieșirii din necesitate și a intrării în câmpul libertății” (Noica 1998, 166), libertate pe care conștiința poetică o redă în text, singura modalitate prin care este anulată dimensiunea temporală: „timpul apare drept unda reală cea mai apropiată de ființă [...], frontul de unde sub deplasarea căruia poate să apară ființa lucrurilor” (Noica 1998, 315), adică o restructurare continuă a unei realități trecute, fixată atemporal, în plan simbolic.

Timpul determină, de asemenea, o criză ontologică, deoarece „se află sub acțiunea conflictului dintre ireversibilitatea trecutului și nedeterminarea viitorului” (Marcus 1985, 22), în ciuda faptului că știința ne permite măsurarea sa precisă: „depășirea acestui conflict prin trecerea la un nivel superior de existență conduce, inevitabil, la apariția unui conflict similar la noul nivel” (Marcus 1985, 22), generându-se, astfel, o stare de neliniște pe care o resimte individul în raport cu lumea din jurul său căci „timpul se prezintă ca o ierarhie de conflicte de o complexitate crescândă.” (Marcus 1985, 22).

Ce putem observa din aceste câteva teorii și încercări de delimitare a *timpului* este caracterul ambivalent pe care îl are acesta, imposibilitatea definirii sale conceptuale complete, ilimitarea în raport cu alte coordonate ale existenței (cum ar fi spațiul), multitudinea de aspecte ce influențează felul în care percepem timpul etc.

II. Volumul *Priveliști* – reconstrucție a trecutului pe baza memoriei afective

Așa cum am remarcat anterior, starea de neliniște a eului interior este generată și de trecerea ireversibilă a timpului, de incapacitatea de a sustrage realitatea de sub efectele sale. Astfel, cel mai reprezentativ moment, asociat acestei stări angoasante, este *toamna*, văzută ca un amalgam de elemente: pe de-o parte, conotația pozitivă a acestei perioade a anului, în care se adună recolta, prilej de bucurie pentru țărani care au trudit pe parcursul anului, iar, pe de altă parte, semnificația nefastă a acestui interval temporal, deoarece este asociat cu sfârșitul unui ciclu existențial în lumea vegetală și, implicit, în plan spiritual, face trimitere la moarte.

Cu aceleași semnificații duale, apare și *seara*, moment al zilei ce corespunde cu abordarea retrospectivă a activității de peste zi, ca încununarea muncii depuse, dar reprezentând și o limitare a desfășurării individuale, mai ales în lumea satului patriarhal.

În poemul *Paradă*, cel care deschide volumul *Priveliști*, timpul este redat printr-o imagine vizuală puternică: „Vezi, toamna rupe pagini de murmure marine –” (Fundoianu 2005, 22), ce determină o stare de neliniște, în care vocea ficțională se caută pe sine: „cu umbra din părete mă caut și mă-ntorc.” (Fundoianu 2005, 22). Totodată, la nivel morfologic, timpul este tridimensional: *trecut*, prin existența verbelor la perfect compus („s-au dus”; „te-ai târât”; „s-a oprit”; „au rămas”; „au mușcat”; „s-a deșteptat”; „a asudat”; „s-au ivit”; „am greșit”; „am cântat”), la perfect simplu („crescu”; „se opriră”) și la imperfect („erau”; „era”; „ședeau”), ce sugerează anterioritatea unor acțiuni ce au determinat starea de permanentă căutare a eului, de neregăsire a păcii interioare, de suspendare („și s-a oprit mișcarea și timpii se opriră,” (Fundoianu 2005, 24); „sufletul meu urât,/din care-au mușcat ploaia, și timpul, și omida,” (Fundoianu 2005, 24)); *prezent*, prin totalitatea verbelor specifice („se rupe”; „scuipi”; „nu-i”; „e”; „cheamă”; „sunt”; „deșteaptă”; „aruncă” etc.), prin care este surprinsă starea de neliniște, angoasa eului („Ca un paing, Urâtul se rupe dintre ațe,/ în beznă, iată, râsul cu sângele îl scuipi,” (Fundoianu 2005, 22); „mi-i silă câteodată”; „Poate cuvinte spuse în timp, la ore fixe./deșteaptă-un sânge care a adormit sub coji” (Fundoianu 2005, 26)); *viitor*, printr-o serie întregă de verbe la modul conjunctiv („să

întâlnească”; „să cioplească”; „să-mpingă”; „să taie”; „să fiu”; „să înjunghe”; „să schimbe” etc.) și condițional-optativ („ar vrea”; „ar trebui”, „ etc.), prin care se proiectează năzuințele individuale, raportate la efemeritatea existenței („Ar vrea alte cuvinte, alte fecundități,/alți oameni și alți idoli! Sufletul meu de pâslă/din pietre să-și cioplească ar vrea divinități,” (Fundoianu 2005, 24); „Mi-ar trebui cuvântul să se despoaie-n pâlnii./să mă dezbrac de mine ca peștele de solzi/și să mă duc în lume pe cărăruia mâinii/când inima în carne își împletește cozi.” (Fundoianu 2005, 28)).

De asemenea, *timpul* este conotat negativ printr-o serie de imagini simbolice, ce sugerează degradarea („ești vremea care-și sparge șopârlele în clește,” (Fundoianu 2005, 22); „din care-au mușcat ploaia, și timpul, și omida” (Fundoianu 2005, 24)), stagnarea („și s-a oprit mișcarea și timpii se opriră;” (Fundoianu 2005, 24); „Poate oprit cu fața sleită-ntr-o vitrină,/ miracolul mă doare încremenit în plus;” (Fundoianu 2005, 26)), văzută ca o dilatare a dimensiunii temporale, asociată cu inutilitatea, și distrugerea apocaliptică („Mi-ar trebui potopul să schimbe-obrazul lumii/și focul să înjunghe statornicia-n rău./Cădeți, imperii!” (Fundoianu 2005, 28); „te-aștept să vii, trompetă de spaimă, Catastrofă –” (Fundoianu 2005, 28)), singura modalitate de redresare, de recreare a lumii, prin violență, prin purificare.

În plus, apare dihotomia între timpul personal, interior, sugerat de implicarea vocii ficționale și raportarea sa la contingent, și timpul cosmic, exterior, istoric, prin prezența unor elemente precum „imperii”, „Columb”, „Catastrofa”, ce fac trimitere la evenimente anterioare, văzute ca sursă a problematicii existenței prezente a eului.

Astfel, poemul nu prezintă o desfășurare temporală cronologică, ci surprinde procesele de conștiință ale eului într-un timp fragmentat, restructurat în plan interior, ca o necesitate a adecvării la o lume aflată în plin proces de destructurare și reorganizare profundă.

Ciclul poetic *Herța* surprinde toposurile copilăriei, printr-o acumulare de elemente contradictorii. Pe de o parte, se resimte apăsarea generată de trecerea ireversibilă a timpului, de apropierea sfârșitului, ce determină neliniștea, spaima. În poemul *Herța I*, „în târg miroase-a ploaie, a toamnă și a fân” (Fundoianu 2005, 30), sinestezia fiind procedeul prin care sunt determinate stările angoasante ale eului, coroborate cu atmosfera generală a lumii exterioare: „cu ochii roșii, târgul, cuprins de spaimă, muge.” (Fundoianu 2005, 30).

Pe de altă parte, însă, există și elemente ce determină speranța, continuarea existenței, chiar dacă, adesea, nota generală este una conotată negativ. Ciclicitatea evenimentială determină liniștea interioară, deoarece „tăcerea [...] cade în fiecare seară” (Fundoianu 2005, 30) și „liniștea în lucruri de mult mucegăiește” (Fundoianu 2005, 30).

Poemul *Herța II* aduce, iarăși, *toamna* în prim-plan, căci „e toamnă ca-ntr-o pară cu zeamă de răcoare” (Fundoianu 2005, 32), iar dimesiunea temporală este raportată la un prezent ideatic: „ziua de astăzi intră-n conacul boieresc” (Fundoianu 2005, 32), suspendând trecerea timpului și menținând atmosfera calmă a satului patriarhal: „Vacile șvițeriene, cu șorțul alb, mugesc./ [...] /Boii sub pălărie de paie merg să are/[...]/[...]/pe după gard, de unde a început natura.” (Fundoianu 2005, 32).

În poemul *Herța III*, are loc eternizarea temporală, prin raportare la elementele cadrului natural: „și stele, poate rouă, mai cad și-au mai căzut” (Fundoianu 2005, 34), determinând o stare de liniște: „Țăranii dorm pe fânul plin de mireasmă udă/și au plămânul umed de noapte și de fân.” (Fundoianu 2005, 34), umezeala fiind un simbol al vitalității, al renașterii, dar, în egală măsură, al bolii. De data aceasta, „Septembre/chiuie singur” (Fundoianu 2005, 34), fiindcă „vara s-a dus” (Fundoianu 2005, 34), iar „ultima tăcere, lungă, s-a așezat” (Fundoianu 2005, 34), antiteza dintre cele două elemente – *chiuie* vs *tăcerea lungă* – ilustrând însăși starea contradictorie pe care o regăsim în natură și, implicit, la nivelul conștiinței eului poetic.

Imaginea caselor de pe ulițele copilăriei, surprinse în ipostaza unor toposuri marcate de trecerea timpului, este evidențiată în poemul *Herța IV* și este elocventă pentru subconștientul poetic: „Bătrânii de la casa cea veche ne-au ieșit/în poartă, la grilajul de iederă coclit” (Fundoianu 2005, 36), *coclirea* metalului fiind, de fapt, o *coclire* a amintirii, a imaginii locurilor pierdute, recuperate, însă, la nivel textual. Elocventă pentru această raportare melancolică la lumea copilăriei este și interogația retorică repetată „Îți mai aduci aminte? Îți mai aduci aminte?” (Fundoianu 2005, 36), prin care eul poetic rememorează spațiul edenic de odinioară: „și era bine-n vechiul fotoliu moldovean” (Fundoianu 2005, 36), extras de sub trecerea timpului. Totuși, efemeritatea ființei este evidențiată printr-o transpunere, printr-o reflectare a imaginii proprii persoane în oglindă: „Trecutu-i lângă lampă/și plină e oglinda cu cute în obraz.” (Fundoianu 2005, 36), iar trecerea timpului este ireversibilă: „E-așa de lungă vremea de când nu mai e azi” (Fundoianu 2005, 36). Singurul element care perturbă această calmitate aparentă este „un far [ce – n.n.] mai face semne de spaimă prin obloane/și-atât.” (Fundoianu 2005, 36). Simetria poeziei e dată de ideea trecerii timpului, redată prin epitetul „coclit”, finalul textului redând aceeași imagine a gardului afectat de trecerea timpului: „Te duci la gardul de iederă coclit:/doi tineri bat în poarta cea veche. Ai ieșit/și ai în ochi un zâmbet încremenit cuminte” (Fundoianu 2005, 36).

Imaginea unei toamne târzii, care „pătrunde” din ce în ce mai mult în lumea satului, într-un mod amenințător, este redată și în poemul *Herța V*: „În toamna asta ziua – de ce? – s-a micșorat./Câmpul pustiu și negru s-apropie de sat/de parcă vrea prin garduri de lemn să se strecoare” (Fundoianu 2005, 38), iar efectele nefaste ale acestui anotimp, asociat sfârșitului, sunt vizibile: „vița se ține-oloagă cu mâna de araci/și-așteapt-acum [...]/ploaie s-o-ngâlbenească, ploaie s-o putrezească./Șoseaua ca o talpă s-a rupt de-atâtea ploi.” (Fundoianu 2005, 38), fiind evocată chiar ideea unei catastrofe: „ca haosul pe lume din nou să se desfacă.” (Fundoianu 2005, 38).

Seara, când omul revine acasă, după treburile de peste zi, este surprinsă, în poemul *Herța VI*, ca momentul prielnic al rugăciunii: „Seara, un murmur negru creștea din sinagogi:/cereau desigur – altfel ai fi voit să rogi –/ca să-i ferească cerul, cum le-a ferit strămoșii” (Fundoianu 2005, 40), în care „tăcerea de salină încremenea în casă” (Fundoianu 2005, 40), singurul care perturbă această liniște tombală este bunicul care „între flăcări de sfeșnic se ruga” (Fundoianu 2005, 40), imagine întipărită în conștiința poetului.

Contopirea eului poetic cu natura, cu toposurile copilăriei, este evidentă în poemul *Herța VII*, deoarece „E-așa de calmă ora în suflet și-n coline,/că sângele naturii continuă în tine” (Fundoianu 2005, 44), având loc o suspendare temporală, o extragere din fluxul continuu al existenței.

În poezia *Herța VIII*, schimbările determinate de trecerea timpului sunt imperceptibile, căci „nu-i nimeni să asculte cum lucrurile curg” (Fundoianu 2005, 46), iar „noaptea-și sparge haotica păstaie” (Fundoianu 2005, 46), imaginea nopții fiind sugestivă prin contrastul pe care-l creează: ziua, prin excelență, este perioada în care se desfășoară mai toate activitățile, însă noaptea, deși este fixată în conștiința colectivă ca un interval dominat de pace, de liniște, este, de fapt, momentul premergător zilei, în care realitatea continuă să se metamorfozeze, fie și într-o stare aparent latentă.

Starea de angoasă, de tristețe, generată de trecerea ireversibilă a timpului, este surprinsă și în poezia *Sinaia I*, întrucât eul poetic, în „toamna asta-n sânge/[...]/unde tăcerea cântă la patru mâni pe ape” (Fundoianu 2005, 50), încearcă să se opună acestui proces, printr-un gest simbolic: „ai vrea măcar privirea s-o ții în loc sub pleoape” (Fundoianu 2005, 50). În poemul *Sinaia II*, seara este văzută ca un moment de „ruptură”, o schimbare de sens existențial: „Ceasul, ceasul se rupe-n asfințit,/și seara-și fierbe codrul cu energii de vrană.” (Fundoianu 2005, 52), în care întreaga energie acumulată peste zi se eliberează.

Totodată, toposurile cartografiate în volumul *Priveliști*, ce sunt, adesea, spații marginalizate, sunt conotate negativ din perspectiva suspendării temporale, a fixării într-un vid existențial, așa cum se poate observa în poezia *Sinaia IV*: „gara-i pustie parcă de secole și ani.” (Fundoianu 2005, 56), în care „tăcerea se aude” (Fundoianu 2005, 56), oximoron ce sugerează lipsa oricărui element perturbator.

Atmosfera sumbră este dominată, în poemul *Lui Taliarh*, de „toamna bacoviană [ce – n.n.] geme-n ferestre” (Fundoianu 2005, 60), iar speranța eului poetic este redată de năzuința acestuia de a purta un dialog: „Vino; să stăm de vorbă cât ne mai ține vrerea;/ca mâne, peste inimi, va izbuti tăcerea” (Fundoianu 2005, 60). Cu toate acestea, trecerea ireversibilă a timpului și alternanța stărilor interioare, de calmitate, respectiv de angoasă, este ilustrată în versul „Ca mâne, toamna iar se va mări prin grâne” (Fundoianu 2005, 62), în care „amenințarea” este iminentă, iar sfârșitul implacabil.

Aceeași atmosferă este ilustrată și în poezia *Metru vechi*, în care „veneam cu tata-ngândurați spre casă./Tata tăcea. Tăceam. Și toamna numai/ofta uscat” (Fundoianu 2005, 66), existând o corelație între cadrul exterior și cel interior al eului, aflat sub semnul resemnării.

În poemul *Ce simplu*, aparenta simplitate ce domină toposul copilăriei, „Ce simplu e amurgul acesta de sfârșit/de toamnă!” (Fundoianu 2005, 68), este un pretext al tragismului existențial, căci „liniștea s-adună din mii de cioburi sparte.” (Fundoianu 2005, 68), iar existența individului stă sub semnul efemerității și al conștientizării acestui fapt: „O fată, ici, în câmpuri, a adormit pe spate,/și-acum o duc țărani pe umeri,/pe sicriu” (Fundoianu 2005, 68). Moartea, ca ultim prag al existenței umane, este văzută într-o manieră edulcorată, ca „un somn”, ca o realitate cu care omul simplu de la sat este obișnuit. Prezența divină este evidențiată printr-o imagine vizuală relevantă, prin materializarea instanței creatoare: „În anotimp, simți pasul lui Dumnezeu cum calcă/și numără pe mână câștigul din fâneți.” (Fundoianu 2005, 68).

Forța elementară a naturii este ilustrată, în poezia *Provincie III*, prin „asaltul” pe care aceasta îl are asupra locuințelor oamenilor, părăsite și degradate de timp: „Pământul iese-n față, se strecoară,/crește-n spărturi, se cațără prin zid,/și, gras, se-ntinde pentru-a doua oară/peste asfaltul biruit.” (Fundoianu 2005, 78). Trecerea timpului, deși conotată negativ din perspectiva efectelor nefaste pe care le are asupra individului și mediului pe care acesta și l-a creat, este văzută ca o revenire la starea inițială, la existența primordială, lipsită de intervenția antropică.

Pe de altă parte, în poemul *Urâtul*, trecerea timpului este văzută ca o „surpare”, fiindcă „nimeni nu știe toamna când a intrat în casă,/și anii de când surpă pereții, ca să iasă” (Fundoianu 2005, 88), existând un schimb între planul interior și cel exterior. Ritmicitatea și banalul vieții sunt redate printr-o imagine auditivă, fiindcă „un clopot surd la masă și la culcat chema” (Fundoianu 2005, 88), același clopot fiind și instrumentul care măsoară timpul și încearcă „să ție-n loc moluzul și curgerea de vreme.” (Fundoianu 2005, 88). „Motanii de porțelană, cu ochii verzi” (Fundoianu 2005, 88), ca obiecte depozitare ale imaginii persoanelor care au trecut prin casă, de-a lungul timpului, „au tors/plecarea-n lume-a celor ce nu s-au mai întors” (Fundoianu 2005, 88).

Prin semantismul său, *primăvara* reprezintă o perioadă de revenire la viața a naturii, iar, la nivelul conștiinței poetice, este echivalentă cu exaltarea stărilor interioare, cu revigorarea sentimentului de speranță. Astfel, poemul *Seară mistică* reflectă starea de calm lăuntric: „E-atâta liniște în câmp” (Fundoianu 2005, 92), repetarea acestui vers accentuând sentimentul vocii ficționale. Totodată, suspendarea dată de liniștea totală permite „s-auzi în noua primăvară,/.../cum crește spicul grâului în câmp.” (Fundoianu 2005, 92).

În poemul *Cântece simple: Mărior I*, prezența ființei iubite, fie ea doar la nivelul conștiinței poetice, determină dilatarea temporală, căci „Poate-ar fi fost mai mare minutul și mai scump!”

(Fundoianu 2005, 94), și percepția diferită a acestuia în preajma persoanei dragi. Nevoia de contemplare a instanței feminine este reliefată printr-o reordonare temporală, prin apelul la amintire, ca modalitate de depășire a limitării: „Vreau să te-aduc pe bancă, de-aici, cu amintirea” (Fundoianu 2005, 94). În egală măsură, ireversibilitatea timpului este simbolizată, la nivel textual, prin lexemul *toamna*, regăsit adesea în lirica fundoiană: „Ca doi bolnavi, în toamnă, vrei să vorbim cuminte?” (Fundoianu 2005, 94), iar ființa resimte din plin efectele trecerii timpului, regăsit în metafora *râului*: „în sufletele noastre, ca plute, râul fuge,/în carne ni se naște destinul și amurge” (Fundoianu 2005, 96). Același sentiment al efemerității se regăsește și în poemul *Cântece simple: Mărior II*, unde eul poetic este conștient de precipitarea existenței: „Ți-aș spune: seara asta e ultima din toamnă,/și toamna asta, poate, e cel din urmă an,/e cel din urmă soare și cea din urmă poamă” (Fundoianu 2005, 98), chemând ființa dragă la împlinire: „Dac-ai veni cu capul întors spre porumbei,/tânără ca o frunză sau ca o stea” (Fundoianu 2005, 98), contrastul între efemer și etern fiind realizat și la nivel semantic prin utilizarea termenilor cu simbolistică opusă – *frunză* și *stea*. De asemenea, dorința de a se elibera de sub constrângerea temporală este simbolizată prin semantismul substantivului *porumbei*.

În viziunea lui Benjamin Fundoianu, sfârșitul este, adesea, văzut ca un posibil nou început, așa cum se poate observa în poemul *Cântece simple: Mărior VI*: „Și va veni o seară când voi pleca de-aici,/fără să știu prea bine unde mă duc și nici/de vine putrezirea, sau încolțirea vine./Tăcerea se va pune ca un pământ pe mine.” (Fundoianu 2005, 110), iar limitarea existenței umane este conștientizată cu resemnare: „Toamna [...]/pune tristețea-n lespezi [...]/și în priviri [...]/și nu pot mai departe de moarte să m-ascund.” (Fundoianu 2005, 110).

În poezia *E ziua cea din urmă*, se evidențiază limitarea spațială, căci „șoseaua duce numai din Herța la Fundoia” (Fundoianu 2005, 120), fapt ce corespunde legăturii strânse ce se stabilește între eul poetic și toposul copilăriei, dar și relativitatea temporală, întrucât „E provizoriu câmpul și timpu-i provizoriu” (Fundoianu 2005, 120), suspendarea într-o realitate extrasă factorilor perturbatori generând ideea de alienare a vocii lirice. Totodată, ciclicitatea existenței este redată în versul „Va trebui să moară natură ca să nască” (Fundoianu 2005, 122), prin care se sugerează perpetua schimbare ce are loc atât în planul exterior, cât și în cel interior, prin reflectare.

Sentimentul singurătății determină dilatarea temporală, în poemul *Ora de vizită*, fiindcă „În seara asta lungă [...]/Stau în odaie ca-ntr-un tren în care/aștept în geam să crape-un peisaj,/și-mi țin în mână sufletul de soare –/sărmanul pașaport pentru voiaj” (Fundoianu 2005, 124), intensificând sentimentul de angoasă, de izolare: „Mă doare liniștea crescută-n mine” (Fundoianu 2005, 124), precum și starea de vid interior: „O umbră parcă mi-a fugit din trup,/și-n seara asta mi-i atât de bine.” (Fundoianu 2005, 124).

În poemul *Cântece simple: Vlaici I*, dorința întâlnirii cu ființa iubită este redată prin raportarea cu optimism la timp: „Ne-am așezat pe bancă în dimineața clară;/ar fi în noi, desigur, atâta primăvară” (Fundoianu 2005, 144), iar *primăvara* sugerează, în plan interior, existența speranței, posibilitatea reînnoirii. Totodată, lexemul *ziua* corespunde stării de bine, de împlinire: „Ai fi atât de calmă, de albă și de simplă,/că ziua-n noi și-afară s-ar coace ca o jimblă.” (Fundoianu 2005, 144).

Astfel, în urma analizelor realizate, putem observa faptul că *timpul* are două trăsături esențiale: pe de-o parte, este surprins în ireversibilitatea sa, moment în care generează stări interioare negative, precum angoasa, neliniștea, tristețea, melancolia și chiar ideea de sfârșit, iar, pe de altă parte, vocea poetică propune, adesea, suspendarea dimensiunii temporale și extragere elementelor lumii sale de sub efectele negative ale trecerii timpului. Prin această modalitate, se transpune în conștiința poetului o lume încremenită în timp, care permite revenirea la origine, un

drum parcurs la nivel spiritual și care permite refacerea legăturilor autentice cu spațiul patriarhal al copilăriei.

Referințe bibliografice

Fundoianu, Benjamin. 2005. *Privești (Poeme. 1917-1923)*. Pitești: Editura Paralela 45.

<https://archive.org/details/newtonspmathema00newtrich/page/n9/mode/2up>, ultima accesare, 10 septembrie 2025.

<https://dexonline.ro/definitie/timpul>, ultima accesare, 15 septembrie 2025.

Marcus, Solomon. 1985. *Timpul*. București: Editura Albatros.

Noica, Constantin. 1998. *Tratat de ontologie în Devenirea întru ființă*. București: Editura Humanitas.

Rovelli, Carlo. 2022. *Și dacă timpul n-ar exista ?*, traducere din limba franceză de Liviu Ornea. București: Editura Humanitas.

Smolin, Lee. 2022. *Timpul renăscut. De la criza fizicii la viitorul universului*, traducere din engleză de Walter Fotescu. București: Editura Humanitas.